

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ІНТЕГРОВАНОГО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ТА МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

THEORETICAL APPROACHES TO THE INTEGRATIVE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE AND METHODOLOGICAL COMPETENCES OF PROSPECTIVE TEACHERS OF ENGLISH FOR ECONOMICS

У статті обґрунтовано теоретико-методологічну базу для інтегрованого формування в майбутніх викладачів англійської мови для економічних спеціальностей іншомовної комунікативної та методичної компетентностей. Проведено аналіз теоретичних праць видатних вітчизняних та зарубіжних науковців минулого й сучасності, присвячених дослідженню різноманітних аспектів професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов та розвитку їхніх компетентностей. Здійснено огляд ефективних підходів до формування іншомовної комунікативної та методичної компетентностей майбутніх викладачів англійської мови для економічних спеціальностей.

На основі аналізу наукових розвідок визначено поняття «компетентність» як комплекс взаємопов'язаних знань, навичок, умінь, особистісних якостей, досвіду, емоційно-ціннісного ставлення особистості до предмета діяльності, що зумовлює здатність розв'язувати проблеми і завдання та забезпечує якісне, творче виконання професійної діяльності.

Доведено, що процес інтегрованого формування в майбутніх викладачів англійської мови для економічних спеціальностей іншомовної комунікативної та методичної компетентностей ґрунтується на засадах компетентнісного, інтегрованого, комунікативно-діяльнісного і рефлексивного підходів. Компетентнісний є саме тим підходом, що визначає формування професійної компетентності згаданих фахівців та її інваріантних складових. Реалізація інтегрованого підходу передбачає урахування особливостей інтеграції змістового й організаційного компонентів. Комунікативно-діяльнісний є запорукою формування досвіду комунікативної діяльності студентів як активних учасників навчального процесу. Рефлексивний підхід пов'язаний із процесами самоаналізу та осмислення власної діяльності, самоосвіти, усвідомлення індивідуального стилю учіння, а також осмислення й реалізації низки методичних умінь.

Ключові слова: *іншомовна комунікативна компетентність, методична компетентність, майбутні викладачі англійської мови для економічних спеціальностей, інтегроване формування, підходи до навчання.*

The article outlines theoretical and methodological foundations of the integrative formation of foreign language communicative and methodological competences of prospective teachers of English for Economics. The analysis of theoretical works of Ukrainian and foreign scientists of the past and the present, devoted to the research of different aspects of professional training of prospective teachers of foreign languages as well as development of their competences has been performed. The review of effective approaches to the formation of foreign language communicative and methodological competences of prospective teachers of English for Economics has been carried out.

Based on the analysis of scientific research, the term "competence" is defined as a complex of interconnected components, such as: knowledge, skills, abilities, personal qualities, experience, emotional and value attitude to the object of activity, which determines a person's ability to solve problems and tasks, ensuring high-quality, creative performance of professional activity.

According to the research, the integrative formation of foreign language communicative and methodological competences of prospective teachers of English for Economics relies on the competence, integrative, communicative activity-based and reflective approaches. The competence approach determines the formation of professional competence of the aforementioned specialists and its invariant components. The implementation of the integrative approach takes into account the peculiarities of the integration of content and organizational components. Communicative activity-based approach is the key to forming the experience of communicative activity of students as active participants of the educational process. Reflective approach is associated with the processes of students' introspection and reflection on their own activities, self-education, awareness of individual learning style, as well as understanding and implementation of a number of methodological skills.

Key words: *foreign language communicative competence, methodological competence, prospective teachers of English for Economics, integrative formation, approaches to teaching.*

УДК [378.011.3-051:81'243]:005.963
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-4>

Скіба Н.Я.,

канд. пед. наук,
асистент кафедри іноземних мов
для природничих факультетів
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процес економічного та соціального розвитку України, її входження у світовий простір вимагають модернізації вітчизняної вищої школи, нових підходів до професійної підготовки майбутніх викладачів, зокрема викладачів англійської мови (АМ) для економічних спеціальностей. Своєю чергою, необхідність ефективної якісної підготовки таких фахівців зумовлює пошук нових перспек-

тивних шляхів розвитку у студентів високого рівня сформованості іншомовної комунікативної (ІКК) та методичної компетентностей (МК). Саме аналіз методологічного підґрунтя дасть змогу забезпечити ефективно інтегроване формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало вітчизняних і зарубіжних науковців дослі-

джували різні аспекти професійної підготовки майбутніх викладачів (учителів) іноземних мов (ІМ) та розвиток їхніх компетентностей. Розробку методики формування різних складників ІКК здійснено у працях Ю. Безвін, І. Білянської, Г. Борецької, Н. Бориско, Ю. Британ, О. Бочкарьової, І. Задорожної, Н. Жовтюк, Т. Колодько, Л. Орловської, В. Черниш та ін. Питання формування і розвитку МК майбутніх викладачів (учителів) ІМ було предметом вивчення К. Безукладникова, О. Бігич, Л. Івашової, Л. Зєні, А. Люботинського, Н. Майєр, С. Макеєвої, О. Надточєвої, О. Сухих, Н. Язикової та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У науковій літературі, що стосується дослідження професійної підготовки майбутніх викладачів ІМ, проблеми формування компонентів професійної компетентності викладачів АМ для економічних спеціальностей вивчені неповною мірою. Аналіз теоретичних підходів до формування їх іншомовної комунікативної та методичної компетентностей потребує додаткового уточнення.

Мета статті – проаналізувати теоретико-методологічні засади інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей. Відповідно до мети нами сформульовано завдання дослідження: здійснити огляд праць вітчизняних і зарубіжних науковців із проблеми дослідження; запропонувати визначення поняття «компетентність»; обґрунтувати підходи до інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, що становлять методологічне підґрунтя.

Виклад основного матеріалу. Позаяк предметом нашого дослідження є формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, безсумнівно, методологічне підґрунтя цієї наукової проблеми становить компетентнісний підхід.

У процесі становлення та розвитку компетентнісного підходу виділяють три етапи [2]: 1) 1960–1970 рр. – введення в науковий дискурс понять «компетенція», «компетентність» Н. Хомським; введення поняття «комунікативна компетентність» Д. Хаймсом; 2) 1970–1990 рр. – використання понять «компетенція» та «компетентність» у теорії та практиці навчання мови, особливо іноземної, введення поняття «соціальна компетентність»; 3) з 1990 рр. – розробка поняття «компетентність» А. Марковою в контексті психології праці, де «професійна компетентність» стає предметом детального дослідження. Виділяються соціально-психологічний та комунікативний аспекти компетентності учителя [2, с. 13–16].

У державному нормативному документі (Закон України «Про вищу освіту») компетентність трактується як «динамічна комбінація знань, практичних навичок і умінь, способів мислення, професійних,

світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [13].

Експерти Європейської комісії визначають компетентність як складну комбінацію знань, навичок, розуміння, цінностей, ставлення і бажання, що призводить до ефективної діяльності людини в суспільстві в межах певної галузі [15, с. 9]. Компетентність вчителя/викладача трактується як знання, навички, уміння, особистісні риси, досвід та інші характеристики, які сприяють здатності вчителя/викладача до ефективної педагогічної діяльності, здатності виконувати завдання або вирішити проблему в професійному контексті, використовуючи набуті навички та знання [16, с. 117].

Багато учених досліджують проблему формування певних компетентностей майбутніх фахівців різних спеціальностей, пропонуючи власні визначення поняття «компетентність». Ця категорія трактується як: інтелектуально й особистісно зумовлена соціально-професійна життєдіяльність людини, яка базується на знаннях [2, с. 13–16]; спеціально структурований набір знань, навичок, умінь, ставлень, що набувається у процесі навчання, а також досвід самостійної діяльності людини на основі універсальних знань [12, с. 17–20]; комплекс знань, умінь, досвіду та ставлень до предмета діяльності, набутий під час навчання, що дає змогу людині розуміти та оцінювати проблеми в різних контекстах певних сфер діяльності [9]; сукупність знань, навичок, умінь, ставлень, емоцій, цінностей, здібностей, що визначає здатність особи успішно задовольняти потреби, виконувати поставлені завдання [8, с. 84].

Услід за визначенням вітчизняних науковців [4; 8; 9; 12] та фахівців Ради Європи [15, с. 9] вважаємо, що компетентність – це комплекс взаємопов'язаних знань, навичок, умінь, особистісних якостей, досвіду, емоційно-ціннісного ставлення особистості до предмета діяльності, що зумовлює здатність розв'язувати проблеми і завдання та забезпечує якісне, творче виконання професійної діяльності.

Проблема паралельного поетапного формування у студентів ІКК та МК впродовж вивчення відповідної навчальної дисципліни вимагає реалізації в навчальному процесі засад інтегрованого підходу. Пріоритетна побудова методики формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей на засадах інтегрованого підходу зумовлена ще й тим фактором, що студент на цьому етапі розвитку освіти не є ізольованим суб'єктом навчальної діяльності, але знаходиться в центрі усіх інтеграційних освітніх процесів.

Інтегрований підхід науковці визначають як органічне поєднання в процесі заняття свідомих

і підсвідомих компонентів процесу навчання, що передбачає паралельне оволодіння певними знаннями, навичками й уміннями [8, с. 82]. В інтеграції, як наголошує В. Левченко, елементи мають утворювати «системну єдність не на основі функціонально-цільової схожості, а за принципом взаємодоповнюваності їх функціонування, на основі поглиблення і розвитку внутрішньосистемних зв'язків» [6, с. 37].

У зв'язку із специфікою нашого дослідження реалізація інтегрованого підходу передбачає урахування особливостей інтеграції таких компонентів процесу формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей: змістового (зокрема формування мовних знань, навичок та умінь із домінантою на засвоєнні професійно орієнтованої лексики за тематичним принципом, а також методичних знань, навичок та умінь) та організаційного (ефективне використання комплексу відповідних форм організації навчання, методів навчання, технологій, педагогічних прийомів і технік). Таким чином, саме цей підхід дає змогу інтегрувати зміст формування як ІКК, так і МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, а також застосовувати як упродовж аудиторних занять, так і у процесі самостійної роботи різноманітні методи, технології, прийоми, техніки, види роботи з метою інтегрованого комплексного розвитку у майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей усіх визначених компонентів як ІКК, так і МК. Окрім того, інтегрований підхід передбачає раціональне поєднання упродовж навчального заняття взаємопозитивного впливу різних видів мовленнєвої діяльності, як рецептивних, так і продуктивних [1].

Перетворити студента зі спостерігача на активного учасника навчального процесу дає змогу комунікативно-діяльнісний підхід. Комунікативно-діяльнісний підхід, основи якого впливають із теорії мовленнєвої діяльності О. Леонтєєва [7], комунікативного навчання Ю. Пассова [11], І. Зимньої [3] та інших науковців, інтегрує комунікативний та діяльнісний компоненти. Реалізація комунікативно-діяльнісного підходу у процесі формування ІКК та МК передбачає розвиток мовленнєвих навичок і вмінь говоріння, аудіювання, читання та письма, а також методичних умінь в умовах «реального» спілкування, яке моделюється у процесі навчальної діяльності. Процес навчання є моделлю процесу мовленнєвої комунікації. Таким чином, реалізація комунікативно-діяльнісного підходу забезпечує формування досвіду комунікативної діяльності студентів як активних учасників навчального процесу. В умовах штучно створеного іншомовного середовища організація навчальної діяльності передбачає врахування таких параметрів: 1) комунікативно вмотивованої мовленнєвої поведінки викладача і студентів; 2) предметності

процесу спілкування, відбору матеріалу для комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей і намірів спілкування [8, с. 82]; 3) відбору матеріалу для комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей і намірів спілкування; 4) широкого використання колективних форм роботи. Комунікативна складова частина комунікативно-діяльнісного підходу забезпечує засвоєння студентами окремих англomовних лексичних одиниць, у тому числі термінів, у складі мовленнєвих моделей, які несуть у собі певне комунікативне навантаження, стилістичне оформлення, притаманні усному чи писемному професійному дискурсу і моделюють процес професійного спілкування. Діяльнісну складову частину згаданого підходу представляє як комунікативна, так і методична діяльність суб'єктів навчального процесу, спроектована на виконання ними професійних функцій та ролей [14, с. 184–185]. У контексті нашого дослідження цей підхід передбачає оволодіння майбутніми викладачами АМ системою метамови економіки у процесі здійснення комунікативної діяльності у штучно створеному комунікативному середовищі, максимально наближеному до умов реального, яке відтворює домінуючі комунікативні ситуації як усного, так і письмового професійного спілкування економістів і, зумовлене специфікою професійної діяльності викладачів АМ для економічних спеціальностей, відтворює професійні функції та ролі викладача АМ для економічних спеціальностей у методичному плані.

Суттєво актуалізує особистісну позицію студента, його суб'єктність, а також стимулює пізнавальну активність й налаштованість на майбутню професійну діяльність рефлексивний підхід, який також покладено в основу формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей. Саме рефлексія уможлиблює вербальне вираження внутрішніх переживань і відстоювання особистісної позиції в конкретній комунікативній ситуації, а рефлексивні уміння й рефлексивну компетентність визначено нами як інваріантні складники МК майбутнього викладача АМ для економічних спеціальностей. У контексті формування ІКК реалізація рефлексивного підходу відбувається шляхом попереднього осмислення студентом свого ставлення до тієї чи іншої ситуації, що виникає у процесі опрацювання комунікативних ситуацій усного і писемного професійного спілкування економістів та добору ним відповідних англomовних лексичних (у тому числі термінів), граматичних та стилістичних засобів для вираження цього ставлення. У контексті формування МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей рефлексивний підхід реалізується через осмислення й реалізацію низки методичних умінь, а саме: планування занять, розроблення й підготовка навчально-методичних

матеріалів; проведення заняття, керування навчальним процесом, виступ із доповіддю чи презентацією; контроль; самоконтроль; оцінка і самооцінка, конструювання курсу навчальної дисципліни, окреслення перспектив подальшого професійного розвитку й саморозвитку. Рефлексивний підхід до формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей актуалізує поняття рефлексивної самооцінки, що є однією з характеристик продуктивної навчальної діяльності майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей і передбачає аналіз цілей, процесу, результатів власної навчальної діяльності, накопичення досвіду навчальної діяльності, корекції результатів навчальної діяльності, формування індивідуального стилю навчальної діяльності й проектування раціонального досвіду на контекст майбутньої професійної діяльності [5].

Висновки. Таким чином, дослідженням встановлено, що процес формування професійної компетентності майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, компонентами якої є ІКК та МК, ґрунтується на засадах низки підходів, а саме: компетентнісного, інтегрованого, комунікативно-діяльнісного та рефлексивного. Розглянуті нами питання не вичерпують окресленої проблеми й потребують подальших розвідок. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в пошуку шляхів ефективного використання проаналізованих методологічних засад інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Гапонова С.В. Взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності у процесі навчання іноземної мови. *Іноземні мови*. 2009. № 2. С. 13–16.
- Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Москва : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.
- Зимняя И.Я. Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва : Просвещение, 1991. 222 с.
- Ельникова Г.В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 4. URL: <http://tme.uomo.edu.ua/docs/4/10elneel.pdf>
- Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык : пособие для учителей. Москва : АРКТИ, 2002. 176 с.
- Левченко В.В. Интегрированный подход к подготовке учителей начальных классов с правом преподавания иностранного языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2003. 183 с.
- Леонтьев А.А. Основы теории речевой деятельности. Москва : Наука, 1974. 333 с.
- Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О.Б. Бігич та ін.; за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
- Микитенко Н.О. Поняття «іншомовна професійна компетентність» та «іншомовна професійна компетентність» у науково-педагогічній літературі. *Наук. Вісник Чернів. нац. ун-ту ім. Ю. Федьковича. Педагогіка та психологія*. Чернівці, 2011. Вип. 543. С. 102–111.
- Морська Н.О. Інтегрований підхід до викладання іноземної мови. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2001. Вип. 419. С. 18–20.
- Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. Москва : Рус. яз., 1989. 276 с.
- Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : монографія / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. С. 15–24.
- Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38, Ст. 2004. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Терещук В.Г. Формування англомовної лексичної компетентності студентів немовних спеціальностей в умовах віртуального навчального середовища : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Тернопіль, 2014. 315 с.
- European Commission. Supporting Teacher Competence Development for Better Learning Outcomes. Education and Training, July 2013. 59 p. URL: http://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/20112013/teacher/teachercomp_en.pdf
- European Profile for Language Teacher Education – A Frame of Reference. *A Report to the European Commission Directorate General for Education and Culture* / Kelly M., Grenfell M., Allan R., Kriza C., McEvoy W. University of Southampton, 2004. 124 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/235937694_European_Profile_for_Language_Teacher_Education_-_A_Frame_of_Reference